

Інтелігенція і етнополітична ситуація в Україні

Не має більш невизначеного і часто вживаного з досить різним значенням поняття, ніж інтелігенція. В різних країнах, для різних верств суспільства це поняття має своє розуміння: від захопливо шанувального до зневажливого. Але звернемося до словників.

Інтелігенція (від латинського *intelligens* – розуміючий, розумний) соціальна група, яка складається з людей, професійно зайнятих розумовою працею. Склад цієї групи є досить різноманітним, до неї входять: інженери, вчителі, лікарі, наукові співробітники і викладачі вузів, митці, кваліфіковані фахівці апарата управління (службовці державних установ)[1].

Інтелігенція (від латинського *intelligens* – обізнаний, думаючий, розуміючий, розумний) – соціальний прошарок суспільства, професійно зайнятий розумовою (здебільшого складною, висококваліфікованою, творчою) працею, розвитком та поширенням культури у суспільстві. Як соціальна верства суспільства, інтелігенція розкриває себе у політиці цілеспрямованою діяльністю щодо забезпечення та відстоювання своїх специфічних інтересів. Специфіка останніх та характер прояву зумовлені об'єктивними якостями і характеристиками, притаманними суто інтелігенції. Цікаво, що інтелігент більш “боекдатним” буває здебільшого поодинці, ніж у складі союзу, групи [2].

Інтелігент, якщо це справжній інтелігент, а не псевдо - (статусний інтелігент, чиновник, клерк, “інтелектуал”, тобто вузький фахівець у непромисловій галузі – у галузі освіти, управління, інформаційних технологій) – це творець, творча особистість, геній, людина, що займається пошуком істини, раціональним (науковим) чи чуттєвим (художнім) пізнанням і освоєнням світу. Справжній інтелігент розуміє свою індивідуальну роль суб'єкта, що пізнає світ і суспільну роль просвітника і визволителя. Справжній інтелігент – носій критичного мислення, протистоїть конформізму [3].

А у перекладеному російською мовою німецькому філософському словникові “інтелігенція” трактується головню як вияв “інтелектуальності, зокрема як здатність швидко знаходити вихід у складних ситуаціях і тільки наприкінці говориться також про “інтелігенцію” як “духовно провідну верству народу”. Причому, поряд з її позитивними рисами (вільна від забобонів, віротерпима, духовно розкута й варта великих сподівань, здатна опиратися політичному керівництву) названо й такі: лабільність, менша інстинктивність, ніж в інших груп населення і “більша життєнебезпечність” [4].

За нинішніх умов інтелігенція в Україні являє собою своєрідну метаспільноту, яка в різних своїх проявах різниться і своїм ставленням до влади. Серед сучасної української інтелігенції виділяється певна її частина, позиція якої щодо влади є активно пошуковою. Вона покликана здійснювати функцію амортизації владного тиску на народ. Інша частина інтелігенції, внаслідок її серйозної люмпенізації та маргіналізації, за інерцією продовжує слугувати провідником апаратних директив. І, нарешті, серед значної частини інтелігенції спостерігається відчуження від соціальних, політичних і владних проблем. Загалом у середовищі сучасної української інтелігенції спостерігається стійка тенденція до її прагнення потрапити до складу політико-владних і бюрократичних структур. Для більшості представників інтелігенції участь у вищезгаданих структурах є цінністю, якою вони раніше не володіли, а отже, ті, хто зважається на тимчасове або постійне переміщення до владних чи владно значущих структур, зобов'язані опанувати культуру аналізу соціальних процесів, політичних технологій, прогнозування соціальних наслідків індивідуальної та колективної політичної діяльності. Завдання політичного просвітництва мас і самої влади є одним з найважливіших завдань сучасної української інтелігенції, оскільки їй потенційно властиві поєднання інтелектуальної діяльності й утвердження етично-моральних норм у суспільно-політичному житті .

В Україні владу критикують здебільше по-споживацькому: те зникло, це стало гіршим. Але винною в цьому може бути не влада як така; негаразди

можуть бути результатом системної кризи. Владу належить критикувати, коли вона замість потрібних у конкретних ситуаціях рішень, приймає рішення, які погіршують ситуацію. А таку критику не зробиш на емоціях, для цього потрібні глибокі знання, досвід, традиція. Така критика виявляється посиленою тільки для інтелігенції. Критика влади з боку інтелігенції має бути компетентною, конструктивною, дієвою і впливовою. Думки і оцінки інтелігенції мають панувати у засобах масової інформації, і тоді ці засоби справді можуть претендувати на роль четвертої влади. За таких умов інтелігенція ефективно сприятиме вдосконаленню діяльності владних органів, а громадянська думка перетвориться на таку річ, від якої не зможе відмахнутися ніякий, навіть дуже авторитетний державець.

За даними перепису 1989 року в Україні проживає близько 130 національностей. Майже 27% громадян України складають представники національних меншин. Значна кількість представників національних меншин серед населення України визначає важливість їхньої позиції щодо державного будівництва, яка в свою чергу пов'язана із ставленням до них решти населення країни та офіційної національної політики держави. Український соціум виробив досить усталені уявлення про рівнозначність усіх народів, їх життєтворчу енергію, солідарність у вселюдському поступі. Толерантність стала категорією світоглядної свідомості, виступаючи водночас своєрідним критерієм культури загальнолюдських на міжнародних відносин. Свідченням цього є те, що в Україні – одній з небагатьох колишніх радянських республік – вдалося уникнути гострих конфліктів на міжетнічному ґрунті. Це – велике досягнення, але чи означає воно, що етнополітична ситуація в нашій країні стабільна? Адже дослідження свідчать, що у 2001 році 10% населення стикалося з випадками дискримінації по відношенню до росіян, 6% - до євреїв, 7% - до інших національностей [5].

Незайвим буде нагадати, що міжнародні проблеми значно краще вирішувати за умов економічного зростання й стабільності, аніж при довготривалій кризі й зубожінні. Адже при цьому виникають додаткові джерела

напруги не лише на соціальному, а й на міжнаціональному ґрунті. Економічна ситуація в Україні не може не справляти вплив на етнополітичний клімат у нашій державі.

Етнонаціональне життя не стоїть на місці, воно розвивається у двох головних напрямках. По-перше, державотворення сприяло політизації титульного етносу – українців. По-друге, демократичні процеси легалізували інтереси меншин, які хочуть стати повноправними суб'єктами політичного життя, зберігаючи при цьому власну ідентичність на етнічній основі.

Отже, маємо дві тенденції: з одного боку – та, що ініціюється елітними групами титульного етносу, який, на їх думку, має стати консолідуючим, а відносини між етносами мають будуватися так, щоб меншини не заважали здійснюватися національній ідеї українців; з іншого боку маємо невпевненість та стурбованість представників меншин своєю перспективою. Обидві тенденції несуть у собі конфліктний потенціал, аж ніяк не бажаний для стабільного розвитку країни. Регулюючим інструментом мирного становлення і розвитку міжнаціональної сфери є законодавча база, яка ґрунтується на сучасних європейських засадах і нормах. Але не можна відкидати і такого фактору як політична культура, традиції міжнаціональних взаємин, роль політичної еліти та інтелігенції.

Перехідний період для України має ряд специфічних ознак: перехід від провінційного буття в межах СРСР до буття самодостатнього у межах суверенної держави. Негаразди у країні та перспективи їх подальшого зростання якнайтісніше пов'язані з труднощами формування національних еліт, встановлення зв'язків між елітами, державними чиновниками та громадянським загалом.

Перед пострадянською Україною поряд із необхідністю формування реальних державних структур, постало питання формування демократично мислячої, компетентної, кваліфікованої та енергійної політичної еліти.

Еліта політична (від франц. elite – краще, відбірне, вибране) – меншість суспільства, що становить собою достатньою мірою самостійну, вищу, відносно

привілейовану групу, наділену особливими психологічними, соціальними і політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні і здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї [6].

У сучасних умовах політична еліта являє собою невід'ємну, активну і впливову частину соціальної структури суспільства, котра здатна брати на себе провідну, відповідальну, консолідуючу роль у забезпеченні розвитку і стабільності будь-якої соціальної системи. Що стосується України, то на нинішньому етапі її розвитку можна говорити не про еліту, а про так звану “псевдоеліту” – явище, “притаманне тоталітарним і неототалітарним політичним системам”(В.Полохало), - якій властива воля до панування, лише незначною мірою підкріплена піклуванням про інтереси суспільства й майбутнє країни.

Слід погодитися з прихильниками теорії еліт у тому, що політична культура має як правило розмита, більш емоційна, ніж раціональна, і відповідно мала її здібність до компромісу. Еліти ж мають більш чи менш систематизовані політичні переконання, вони більш раціональні і прагматичні і тому більш готові до компромісу. Цей факт свідчить на користь необхідності стабілізуючої ролі політичної еліти в Україні.

Вирішення етнонаціональних проблем, покращення етнополітичної ситуації в Україні бачиться у налагодженні плідного діалогу влади і представників всіх національностей, що мешкають в Україні, у своєчасному коригуванні законодавства, яке регулює комплекс міжетнічних питань, а головне – вихованні серед громадян України відчуття спільності історичної долі і територіального патріотизму. Функцію посередника між владою та представниками різних етносів має узяти на себе саме інтелігенція. Стара парадигма свідомості інтелігенції “влада – інтелігенція - народ” сьогодні актуалізована новими реаліями.

Посилання:

1. Философский словарь \ Под ред.И.Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1991. – 560с., С.161.
2. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. – К.: Генеза, 1997. – 400с., С.146.
3. Тарасов А. Десять лет позора // Свободная мысль. – 1999. - №7. – С.42 –55, С.42.
4. Канак Ф. Російська інтелігенція і еліти громадянського суспільства (Критичний аналіз). – Розбудова держави. – 1999. - №7 – 12. – С.107-117, С.114.
5. Українське суспільство 1994 –2001. Результати опитування громадської думки. – Київ. – МІА – “Подія”. – 2001. – 128с., С.96.
6. Політологічний енциклопедичний словник, С.118.

Стогова, О.В. Інтелігенція і етнополітична ситуація в Україні [Текст] / О.В. Стогова // Інтелігенція і влада : збірник наукових праць. - Одеса : Астропринт, 2002. - Вип. 1 (2). - Ч. 2. - С. 227-232.